

Moja zgodba in razmišljanja o formativnem spremljanju pouka

Natalija Rak, OŠ Frana Albrehta, Kamnik

Moja zgodba se je začela pred 23 leti, ko sem začela poučevati. Sem razredna učiteljica in ves čas poučujem v prvi triadi. Kot učitelj začetnik imaš ogromno idej, nimaš pa izkušenj. Že pred triindvajsetimi leti, ko sem poučevala prvošolce in drugošolce, je imel vsak učenec svojo mapo izdelkov. V mapo, ki so jo izdelali sami, so vlagali izdelke po svoji presoji in izdelke, ki sem jih določila jaz. To sem delala približno tri leta. Samo delo je vzelo veliko dodatnega časa. S tem se ni ukvarjal nihče drug na šoli, bila sem torej »osamljena«, zato sem prenehala. Še vedno pa je ostala mapa, v katero po lastni presoji arhiviram otrokove dosežke, ki so tudi podlaga za razgovor s starši in učenci o delu in napredku otroka.

Zase bi težko rekla, da sem »tipična formativka«, čeprav od vsega začetka uporabljam elemente, načine dela, ki so značilni za »formativce« (povratna informacija, samovrednotenje). Pomembno se mi zdi, da najdeš svoj stil poučevanja, da preizkušaš nove pristope in da pri tem upoštevaš tudi to, da se časi spreminjajo.

Težko boš kot učitelj uspešen, če boš poučeval na način, na katerega so v času šolanja poučevali tebe. Torej, razčistiti je treba v svoji glavi in slediti napredku. Najteže je stopiti iz »območja udobja«, v katerem imaš vse pod nadzorom, in prepustiti učencem, da so dejavni ustvarjalci vzgojno-izobraževalnega procesa.

Zadnja tri leta poučujem 3. razred, in to je tudi čas, ko sem pri svojem delu začela načrtno preizkušati posamezne elemente formativnega spremljanja. Sistematično pa sem tega lotila v šolskem letu 2016/17, ko se je šola vključila v mednarodni projekt Glas učenca – most do učenja (angl. »Student Voice – the BRIDGE to Learning«).

Naši otroci so navajeni, da učitelj vse pripravi, razloži in jim poda novo znanje. Ko se od njih pričakuje, da tudi sami razmišljajo, da dejavno sodelujejo v vzgoj-

no-izobraževalnem procesu, da odgovornost za svoje učenje prevzamejo nase in da so pri tem samostojni, pa nastopijo težave. In princip formativnega spremljanja od otrok zahteva ravno to. To je proces, ki bi ga morali uporabljati od prvega razreda naprej. S tem bi se otroci razvijali tudi kot osebnosti (čustveno, socialno), kar pa je še kako pomembno v življenju.

Moje izkušnje iz formativnega spremljanja

Najprej bi se ustavila pri zaupanju. Veliko lažje je delati, če starši in učenci učitelju zaupajo – in obratno. Zaupanje si je treba pridobiti. Tudi učitelj mora učencem in staršem zaupati. Pomembno je, da to damo otrokom jasno vedeti, na primer: »Ne bom zaklenila omare, ker vam zaupam.«

Z neko generacijo otrok je to lažje, z drugo težje.

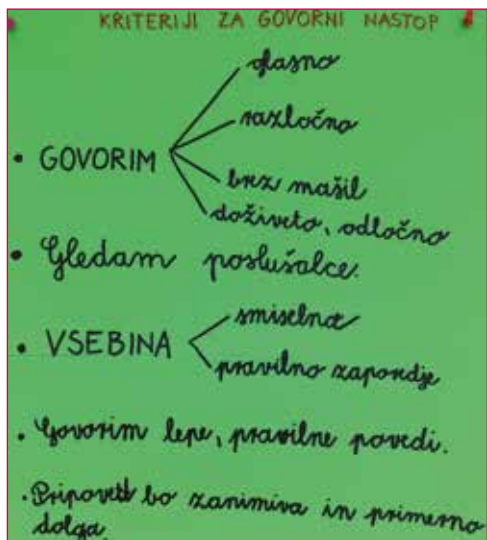
Vsakič ko se začne novo šolsko leto in dobim novo generacijo otrok, je prva stvar spodbujanje, da so pozitivno naravnani, da si zaupajo in da vedo, da je prav vsak lahko v nečem uspešen. Ko otrokom postavljam vprašanja »V čem si uspešen?«, »Kaj ti še ne gre?«, »Kako bi to lahko izboljšal?«, »Kaj predlagaš?« ... odgovornost prelagam na njih. Učitelj lahko poučuje, svetuje, pomaga, vendar je to, kaj bo učenec usvojil, odvisno od njega. To je treba učencem jasno povedati že na začetku.

Ko na 1. roditeljskem sestanku dobim »nove starše«, jim vedno najprej predstavim prednostne cilje, povem, kaj želim doseči pri njihovih otrocih, in tudi, kaj pričakujem od staršev. Pomembno se mi zdi, da starši vedo, da bomo vse šolsko leto »sodelavci« in da bomo delali za isti cilj – uspešnega otroka. Ob tem jih spodbudim, naj mi na list zapišejo otrokova močna področja oziroma kaj njihov otrok rad dela in v čem je uspešen. To je podlaga za spoznavanje in delo z otroki.

Enako v septembru ponovim še z otroki. Ko beremo pesem Svetlane Makarovič *Jaz sem jež*, ki govori o tem, kako se jež »važič«, razložimo razliko med tem, kaj pomeni *važiti se*, kaj pa pomeni *pohvaliti se*. Ob tej pesmi učenci razmišljajo o sebi in tudi o sošolcih, saj morajo za vsakega sošolca povedati vsaj eno področje, na katerem je ta uspešen. Ena od pomembnih učiteljevih nalog je, da otroke spodbuja, naj spoznava sami sebe: v čem sem uspešen, kaj mi še ne gre, kako bi to izboljšal. Skupaj z učenci iščemo poti za njihovo rast, to pa je vsekakor princip formativnega spremljanja. Učence je treba opremiti, da bodo verjeli v svoje sposobnosti. Spodbujati jih je treba, da sami začnejo odkrivati, v čem so uspešni, in da so hkrati tudi kritični do svojih šibkih področij, ki naj jih poskušajo izboljšati. Nasvete za izboljšavo lahko dobijo od učitelja, sošolcev (na primer kritični prijatelj).

Ko začnemo obravnavati novo snov, učencem vedno zastavim vprašanje: »Zakaj je to dobro znati? Kje bomo to lahko uporabili?« Skupaj se pogovorimo o tem, kako bomo vedeli, da to res znamo, da je izdelek res dober. Zelo dragoceno se mi zdi, da skupaj z učenci zapišemo kriterije uspešnosti. Cilje je včasih težko spremeniti v otrokom razumljiv jezik, vendar se splača vztrajati in truditi, saj se znajo učenci potem v tem besedišču tudi izražati.

Skratka, skupaj poiščemo kriterije uspešnosti. Včasih smo to le povedali, zdaj pa to tudi zapišemo in obesimo na vidno mesto v razredu. Ugotavljam, da si otroci takrat, ko jih prosim, naj mi opišejo svoje znanje, pomagajo s temi zapisi. Torej, če delamo po

Slika 1. Skupno oblikovanje kriterijev za govorni nastop

GOVORNI NASTOP			
KRITERIJ USPEŠNOSTI	ZELO SEM ZADOVOLJEN	NISEM POPOLNOMA ZADOVOLJEN	SPLOH NISEM ZADOVOLJEN
TREMA			✓
DOLGO	✓		
RAZUMLJIVO	✓		

Saj bi lahko še izboljšal?
 Da bi bila bolj glasna in, da bi vključevala daljše povedi.

Govorni nastop – vrstniško vrednotenje
 Nastopajoči: Ana Ocenjevalec: Tiana

DVE ZVEZDICI IN ENA ŽELJA

- zelo zanimivo.
- Govorila je razločno.
- Da bi bila bolj bogata s stiki.

Govorni nastop – vrstniško vrednotenje
 Nastopajoči: ANA Ocenjevalec: ROZI

DVE ZVEZDICI IN ENA ŽELJA

- ZELO DOBRO
- ZANIMIVO
- NASLEDNJIČ MA LO GLASNO JE.

Slika 2. Učenec vrednoti svoj govorni nastop, vrednotita pa ga tudi dva sošolca – kritična prijatelja.

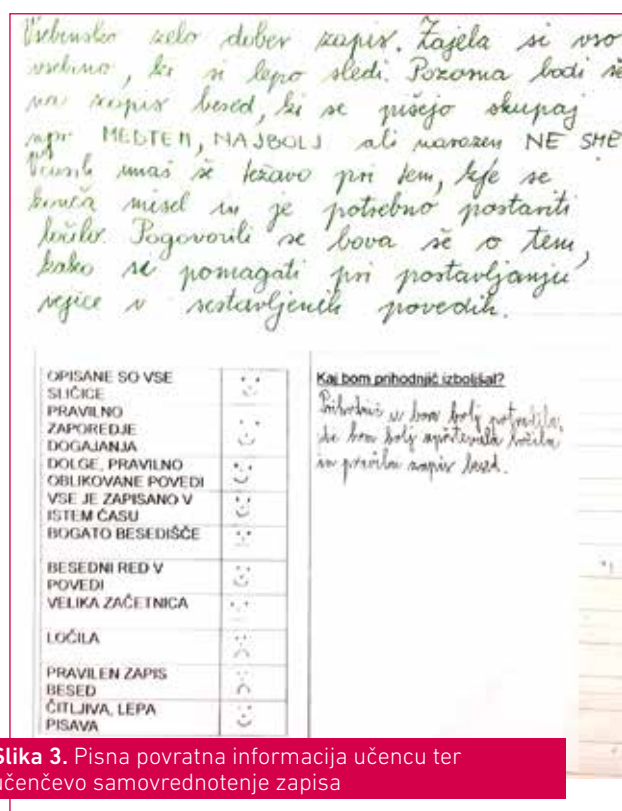
takem principu, znajo učenci ubesediti svoje znanje. Seveda ne vsi in ne takoj. Potrebni je več ponovitev. Pri mlajših se mi zdi dobro, da pri postavljanju kriterijev uspešnosti izhajamo iz dobrega primera. Primer: Pred učenci sem govorno nastopila, oni pa so na mojem primeru iskali kriterije uspešnosti in jih povedali presenetljivo veliko.

Sama nisem proti ocenam, ampak sem za drugačno pot pri pridobivanju ocen. V življenju je vedno tako, da se z nekom primerjamo, in s tem ni nič narobe, je nekakšna motivacija, da napredujemo; sem pa proti temu, da otrok dobi le neko številko in ne ve, kaj se skriva za njo. Skratka, če otrok dobi za branje tri, mora znati povedati, kaj se skriva za to oceno, in tega učim tudi otroke. Če otrok ve, kaj mora še izboljšati, v čem mora še napredovati, da bo dosežek dober, potem bo poskušal to tudi popraviti. Se pravi: oceno naj

bi spremljalo opisno vrednotenje stanja. In ta opis naj bi podal otrok sam s pomočjo učitelja.

Povratna informacija je eden najpomembnejših elementov formativnega spremljanja. Bolj učinkovita povratna informacija je ustna, vendar je včasih potrebna tudi pisna. V preteklem šolskem letu sem veliko pozornosti posvetila pisni povratni informaciji za samostojni zapis (zgodba ob nizu slik). Na začetku šolskega leta sem ugotovila, da so učenci precej nespretni v pisanju. Zastavila sem si vprašanje: »Ali je mogoče izboljšati zapise posameznikov?« Omejila sem se na pisno povratno informacijo pod njihovimi zapisi. **Ovrednotila oziroma ocenila sem šele njihov peti zapis.** Potrudila sem se za kakovostno povratno informacijo otroku, ki mu je povedala, kje je pri doseganju namena učenja in kaj mora še izboljšati. Ti zapisi so bili zelo individualni in so otrokom veliko pomenili. Zanimivo je bilo, da ob takšnih zapisih nihče ni vprašal, kakšno oceno bi dobil, ampak je z navdušenjem prebral zapis, ki je bil namenjen le njemu. Pri večini učencev je bil zadnji samostojni zapis njihov najboljši dosežek.

Samovrednotenje je tisto področje, na katerem imajo učenci na začetku največ težav, so najbolj nekritični in na katerem je na koncu najbolj viden napredek. Če učitelj ne odneha in neprestano postavlja vprašanje »Kaj predlagaš?«, spoznajo, da morajo razmišljati. Primer:

Slika 3. Pisna povratna informacija učencu ter učenčev samovrednotenje zapisa

»Težave imam z reševanjem težjih besedilnih nalog. Predlagam, da rešujem več težjih besedilnih nalog.«

Formativno spremljanje se mi zdi tesno povezano z bralno-učnimi strategijami. Pri pouku ob različnih snoveh spoznavamo različne učne strategije. Ko delamo povzetke, učence spodbudim, naj izberejo učno strategijo, ki jim bo pomagala, da si bodo čim več zapomnili (na primer primerjava reka – jezero = Vennov diagram). Otrokom dopuščam, da si posamezne stvari zapišejo tako, kot ustreza njim. Pomembno je, da se iz svojega zapisa znajdejo. Spodbujam jih, naj novo besedilo v delovnem zvezku berejo z označevalcem besedila in označijo ključne besede. Učenci vedo, da ima vsak pravico do svojih ključnih besed. Pomembno je že to, da vedo, kaj pomeni ključna beseda. In tega so že tako vajeni, da je »marker« neprestano v njihovih rokah. **Seveda vsi učenci tega niso sposobni in čakajo, da bo učitelj tisti, ki jim bo pomagal poiskati ključne besede.** To so stvari, ki bi jih morali z učenci delati od vsega začetka šolanja in pri njih vztrajati, vztrajati, vztrajati. Učenci vse prevečkrat postanejo ležerni, češ, saj bo učitelj to naredil namesto mene. Menim, da so mlajši učenci še zelo motivirani.

Pot formativnega spremljanja se mi zdi prava, ker zagovarjam, da je od otrok treba zahtevati malo več, kot zmorejo, predvsem pa, da odgovornost za svoje učenje prevzamejo nase. Pot je dolgotrajna in bi morala potekati vse od začetka šolanja. Predvsem je pot dolga tudi zato, ker je treba veliko stvari »postaviti na glavo«. Vsekakor mora učitelj najprej razčistiti stvari sam pri sebi, v svoji glavi, in če želi, da bo uspešen, mora biti o tem, kar izvaja, prepričan. Zase lahko rečem, da sem nekaj poti formativnega spremljanja že prehodila, saj stvari pristope sproti popravljam, nadgrajujem in izboljšujem.

Kaj pa razporeditev miz v razredu? Pri nas se najbolje obnese razporeditev učencev v manjše skupine (po 4 učenci), vendar je včasih težko sestaviti skupine, zato jih menjavam. Učenci v skupini izmenjavajo mnenja, si med seboj pomagajo, razvijajo sodelovalno učenje in delajo skupne povzetke.

Ko pri pouku naletim na težavo, jo poskušam rešiti. Iščem rešitve in ob tem pogosto pridem do kakšne izvirne ideje, za katero pa ni nujno, da bi delovala pri vseh. Tako se gremo z učenci razredni projekt TRUDIM SE, ki spodbuja k pozitivnemu ravnanju. Učenci vsakodnevno vrednotijo svoje vedenje in zbirajo bonuse za primerno vedenje, trud, pomoč sošolcem.

Za določeno število zbranih bonusov dobijo BONUS UGODNOSTI, ki ga lahko izkoristijo za neko ugodnost, na primer: brez domače naloge, izbira sošolca, s katerim bom sedel pri pouku ... S tem sem dosegla, da se učenci zavedajo svojih pomanjkljivosti, denimo skakanja v besedo sošolcu, učitelju, motenja pouka, in se učijo tudi samonadzora, na primer z lističem, na katerega si zapisujejo, kolikokrat so skočili v besedo.

Uvedli smo tudi SUPER PONEDELJEK. Z učenci smo ugotovili, da je ponedeljek zelo naporen zaradi zahtevnega urnika in vseh drugih dejavnosti, pa še ponedeljek je. Skupaj smo iskali rešitve, kako bi si dan naredili prijetnejši. Upoštevala sem predloge učencev, ki so predlagali naslednje dejavnosti: Pri slovenščini sem učencem vsak ponedeljek brala zgodbo v nadaljevanju. Pri matematiki so utrjevali znanje ob didaktičnih igrah (igro in sošolce za igro so si izbirali sami). Pri spoznavanju okolja smo si ogledali kakšen poučen film in se ob tem pogovorili ali izdelali miselni vzorec. Pri športu so dejavnost predlagali sami. Izbrali smo tisto, ki jo je predlagala večina otrok. Pri glasbeni umetnosti smo peli in plesali. Ponedeljek je tako postal najbolj priljubljen dan v tednu, učenci pa so bili zadovoljni tudi zato, ker so bile upoštewane njihove želje.

Slika 4. Učenec sam izbere igro in sošolca, s katerim se bo igral.

V razredu delam marsikaj, preizkušam različne stvari. Včasih sem z izvedbo in odzivom učencev zelo zadovoljna, včasih pa se mi zdi, da je bila ura »zanič«. Treba se je zavedati, da je to odvisno od več dejavnikov, in ne samo od nas in našega dela (razpoloženje otrok, stresen dogodek ...).

V stvari, ki sem jih opisala, verjamem. Vem, da ob tem še ne morem govoriti o formativnem spremljanju, vsekakor pa so to zametki. Verjamem v koncept, čeprav ne zagovarjam čisto vsega.

Spremembe pri učencih

Pri učencih je sprememba težko pričakovati v kratkem času, vendar je napredek v razmišljanju opazen.

UTRJUJEM POŠTEVANKO		Ime: _____		
IGRA	ZELO SEM ZADOVOLJEN DOBRO MI JE SLO.	NI SEM POPOLNOMA ZADOVOLJEN	SPLOH NI SEM ZADOVOLJEN SE BOM MORAL VADITI.	
HITRO RAČUNANJE			✓	
BESEDILNE NALOGE	✓			
RAČ. IGRICA KAMELEON ŠT. TOČK: 13			✓	
VOJNA				
POVEJ RAČUN			✓	

S čim imam še težave?

nimam težav

računam počasi

ne znam, se motim pri računanju

reševanje besedilnih nalog

Slika 5. Vrednotenje svojega znanja.

Učenci postajajo bolj samozavestni, ponosni so na svoje dosežke in to tudi povedo. Opaziti je manj strahu, učenci na primer brez težav pokažejo »rdeč semaforček«, če česa ne znajo. Največji napredek je opazen pri kritičnem ocenjevanju svojega dela (samovrednotenje – realna ocena svojega znanja). Zaradi manjših skupin je sodelovanje med otroki boljše, med seboj si pomagajo in so strpniji.

Posamezniki, predvsem sposobnejši učenci, so se začeli zavedati svojega napredka in pomena učenja. Postajajo ustvarjalci svojega učenja; sami si, na primer, izdelajo urnik učenja, samoiniciativno izdelajo posamezne stvari za pomoč pri učenju, ko berejo besedilo, si izpisujejo pomembne podatke ...

S takšnim načinom dela se večajo razlike med učenci, ker vsak napreduje v skladu s svojimi zmožnostmi.

Sama pot je dolgotrajna, in težko je pričakovati spremembe v enem letu. Pri tem mora imeti učitelj veliko mero vztrajnosti, ker ne gre vedno vse tako, kot pričakuješ. Pri učencih sem dosegla, da so se začeli spraševati o sebi in da so začeli iskati poti, kako bodo oni najlažje dosegli cilj. Zavedajo se svojih močnih področij in tudi pomanjkljivosti. Postali so veliko bolj spretni v izražanju, ko skupaj določamo kriterije uspešnosti – oziroma mi temu rečemo »kako bom vedel, da je moj izdelek dober«. Če jim kaj ni všeč, povedo svoje mnenje.

Pomembno je to, da so učenci spregovorili in da smo jim mi prisluhnili.